

*Fra: "I Norge og i utlandet"
Om bigamislovens efte.*

Epilog

NORSK LOVTIDEND

1. og 2. avdeling

Utgitt ved offentlig tiltak etter lov av 1 april 1876.

Nr. 4	Utgitt i London 31 Desember	1942
-------	-----------------------------	------

RETTELSE

Ved prov. anordning av 15/4. 1942 ble det gjort en forandring i § 43 i lov av 31. mai 1918 nr. 2 om inngåelse og oppløsning av ekteskap. Da det ved en feil i Lovtidend er falt ut et punktum, inntas derfor her § 43 i sin helhet:—

Har ektefeller levet adskilt i et år etter lovlig separasjon, og har de ikke senere gjenopptatt samlivet, kan de forlange bevilling av departementet til skilsmisse såfremt begge ektefeller er enige om det. Har adskillelsen vart i minst 2 år, kan enhver av ektefellene forlange skilsmisse.

Har samlivet mellom ektefeller vært hevet i 3 år uten at det er skjedd på lovformelig måte, og er samlivet ikke senere gjenopptatt, kan skilsmisse gis etter begjæring av en av ektefellene.

Skilsmissen skjer ved dom, medmindre ektefellene er enige om å overlate avgjørelsen til departementet; dette kan også treffe avgjørelse i saken når en av ektefellene søker om det og det på grunn av krigstilstand eller andre særlige forhold ikke er mulig å få forbindelse med den annen ektefelle.

Den såkalte «bigamiloven» av 15. april 1942 om endring av ekteskapsloven, ble behandlet i Stortinget torsdag 27. sept 1945. Galleriet var fullt besatt da justisminister Cappelen svarte på interpellasjonen fra representanten fru Hartmann Varmbo:

1. Kan det opplyses om:

a) de grunner som har ledet til utferdigelsen av den pro-

visoriske anordning av 15 april 1942 om forandring i lov av 31 mai 1918 nr. 2 om inngåelse og oppløsning av ekteskap?

b) grunnen til at denne anordning ikke ble kunngjort på den måte som de provisoriske anordninger vanligvis ble kunngjort på av Regjeringen i London?

2. Akter Regjeringen å foreta skritt til å forandre denne anordning?

I samme møtet refererte presidenten, Hambro, en skrivelse som kom til Stortinget fra Styret i Norges Bondekvinnelag:

«Styret i Norges Bondekvinnelag, samlet til møte 24. og 25. september, protesterer på det skarpeste mot den provisoriske skilsmisseeanordning som ble utferdiget av regjeringen i London i 1942. Vi anser den både som umoralsk og som en stor urettferdighet mot alle dem den går ut over.»

Referatet fra møtet er hentet fra Stortingsprotokollen:

Ragnhild Varmbo: Jeg har ikke ord som er sterke nok til å uttrykke hva vi kvinner følte da vi fikk høre om denne forandringen i skilsmisseloven. Ikke for det, jeg tror de fleste menn også står helt uforstående like overfor den. Da jeg fikk høre om den, sa jeg straks: Det må være en misforståelse, det kan ikke være sant. Og så var det sant likevel. Spørsmålet har naturligvis vært meget diskutert. Jeg har snakket med mange om det, og jeg har ikke truffet en eneste som har kunnet forstå anordningen, eller som har forsvart den. Den

eneste forklaring jeg har kunnet finne, det er at mentaliteten i London må ha vært en annen enn den var her hjemme. Jeg har sett i avisene at lønnsdirektør Lundh, som har hatt med saken å gjøre i London, bl.a. har uttalt: «Man stod bommende fast der ute når en ektefelle ønsket skilsmisse etter langvarig fravær fra sin hjemmeverende ektefelle. De fleste av dem som kom, var sjøfolk som har vært hjemmefra i mange år. Det var ofte spørsmål om bigami, og i stor utstrekning hendte det at disse menn levet sammen med kvinner og hadde barn med dem, og da ble det et spørsmål om vurdering av kryssende hensyn. Regjeringen fant at man måtte imøtekomme hensynet til dem som ønsket skilsmisse. Man kan selvfølgelig fortsette til sine dagers ende å diskutere om det er riktig eller ikke, det kommer man ikke nærmere.» sier direktør Lundh.

Jeg synes ikke at dette er en tilfredsstillende forklaring. Lønnsdirektøren sier at det har vært bigami, at de har levet tidligere i bigami, såvidt jeg har forstått, og bigami er som bekjent straffbart. Da synes jeg at de ikke som belønning skulle få legalisert sitt forhold istedenfor å få straff, det er en skrikende urettferdighet mot dem her hjemme. Det er heller ikke mulig for oss å forstå, hvorfor anordningen ikke ble kunngjort gjennom radio eller gjennom den illegale presse som andre viktige forordninger. At det måtte interessere mange, det måtte regjeringen i London forstå. Jeg har iallfall ikke truffet et menneske som har kjent noe til den før 8. mai i år, og ikke da heller, det varte nokså lenge før det begynte å sive ut. Om den ikke ble kunngjort

offentlig, så burde iallfall de det angikk, fått beskjed om det. Det var bestandig anledning for regjeringen i London til å gi beskjed her hjemme, det vet vi. Nå først i disse dager får de beskjed. Anordningen har iallfall ødelagt gleden over freden i mange hjem. Det er mange andre også som har mistet sine under krigen, men de kan føle beundring for dem. Disse som denne anordning har gått ut over, de kan bare føle bitterhet og skam. Vi har i radio fått høre om straff for dem som svek herhjemme, fengselsstraff, inndragning av formue, tap av almen tillit, dødsstraff. Vi har funnet det rettfærdig, og vi visste at de det angikk, kjente til straffen. Men denne «straffen», kan jeg godt si, for dem som satt hjemme og trofast ventet på mann og på far, den står vi uforstående like overfor, og jeg synes den er absolutt urettferdig. Vi hørte også ofte i radio fra London vakre og rosende ord om hjemmefronten, om oss som satt hjemme, om dem som var trofaste, og vi hørte refsende og meget strenge ord om dem her hjemme som sviktet. Men jeg synes at denne anordningen og bruken av denne anordning er en svik mot oss her hjemme. Jeg vil ikke prøve å skildre følelsene hos dem som anordningen gikk ut over, det kan alle som har menneskelige følelser tenke seg. Jeg vil bare fortelle hva en sjømannsenke som mistet sin mann i krigen sa til meg: Jeg vil meget heller vite at han er død, enn å få høre at vi er blitt skilt og at han har giftet seg på denne måten. Nå kan mine barn være glad i ham, de kan sette ham høyt, slik som de bestandig har gjort, de kan beundre ham for hans innsats, de har gode minner for

resten av sitt liv; ellers ville de skamme seg over ham.

Det var en annen ting jeg også gjerne ville få beskjed på, hvis Regjeringen kan gi den. Er det noe annet land som har en lignende lov, eller er vi enestående her?

Angående mitt siste spørsmål, om Regjeringen akter å gjøre noe for å få anordningen forandret eller få den opphevet, kan jeg bare si: Jeg er ikke jurist, jeg vet ikke om den kan forandres, men økonomisk synes jeg iallfall at det måtte kunne gjøres noe. Men enn om anordningen ikke blir vedtatt av Stortinget – dette eller det neste – hva da? Er det konen her hjemme i Norge som er den lovlige kone, eller er det hun i England? Jeg tror jeg har en meget stor prosent av det norske folk med meg, når jeg har tatt opp denne sak her i Stortinget og bedt om en forklaring. Jeg er på det rene med at den nåværende regjering og den nåværende justisminister ikke har ansvaret for denne anordning, men jeg håper allikevel at jeg kan få svar på mitt spørsmål, og det vil være av stor interesse ikke bare for oss her i salen, men for hele folket.

Justisminister Cappelen kjente ikke til anordningen ut over det en kunne lese seg til av foredraget:

«Det er bare selve behandlingsmåten av skilsmisseloven som er endret ved anordningen av 15. april 1942,» sier Cappelen. «Ved endringen kan departementet gi skilsmisse etter søknad hvis en ikke kan komme i samband med ektefelle. Om grunnen til denne endring i behandlingsmåten kan jeg ikke gi andre opplysninger enn det som fremgår av det foredrag som ligger til grunn for den provisoriske anordning av 15.

R. Jørgensen

april 1942. Det fremgår av dette at foranledningen til anordningen var en skilsmissebegjæring mottatt gjennom legasjonen i Stockholm, fra en nordmann som hadde måttet flykte fra Norge. Vedkommende hadde ikke levd sammen med sin hustru siden 30. november 1938, og da hun vegret seg ved å medvirke til skilsmisse, hadde mannen sommeren 1940 anlagt skilsmisssak mot henne på grunn av ekteskapsbrudd. Da hustruen hadde gode forbindelser blant ledende nazister, foranlediget disse at saken ble stoppet og mannen kunne således ikke komme noen vei ved domstolene. Det var videre opplyst at hustruen hadde tatt stilling som tolk ved Gestapo, og mannen anførte at han anså det som en skam at han ikke var lovlig skilt fra vedkommende. Departementet anførte at det foreliggende tilfelle formentlig ikke ville være enestående, men at man høyst sannsynlig i fremtiden ville støte på saker av lignende art.» Derfor ble adgang åpnet til i særegne tilfelle å erholde skilsmissebevilling etter anmodning bare av den ene ektefelle og uten at det var anledning til å gi den annen ektefelle adgang til å uttale seg. Det ses at spørsmålet om lovforandringen var forelagt Kirkedepartementet, som i et brev hadde bemerket:

«Dette departement vil gjerne ha uttalt at en helst så en kunne ha unngått å foreta endring i denne lov. Som det imidlertid går fram av det ærede departements skriv av 6 ds., har krigen allerede skapt forhold som nødvendigjør lovendring. En er således enig i forslaget til nytt 3dje ledd i § 43.»

Det vil sikkert være enighet om at det var meget

rimelig og naturlig at det ble åpnet adgang for en uteværende ektefelle til å oppnå skilsmisse fra en hjemmeværende hustru, om hvem det forelå opplysninger om at hun levde sammen med tyskere, og det var altså disse forhold som foranlediget endringen ved den provisoriske anordning. Jeg savner personlig kjennskap til hvorledes anordningen er praktisert av Justisdepartementet under oppholdet i London, i hvilken utstrekning departementet har måttet gi etter for presset om å få skilsmisse også i andre tilfelle. Jeg må derfor ta den reservasjon at man ingenlunde er berettiget til å gå ut fra at det i alle tilfelle, ja, ikke engang i de fleste tilfelle hvor skilsmissebevilling er gitt i London, er noe å legge den hjemmeværende hustru til last. Av de papirer som foreligger i departementet, og de opplysninger som har vært tilgjengelige for meg, fremgår følgende: Bevillinger i henhold til anordningen er gitt etter søknad fra personer av begge kjønn. I de alt overveiende tilfelle er det imidlertid menn som har søkt skilsmisse fra sine hustruer i Norge, og ektefellene hadde da som regel vært fra hverandre i mange år. Ofte levde mannen sammen med en ny kvinne og hadde barn med henne. Til dels forelå det legitimerte opplysninger om at hustruen hjemme var nazist eller hadde omgang med tyskere. Hvor ektefellene ikke hadde vært fra hverandre mer enn 3-4 år, og særlig hvis det var mindre barn i ekteskapet, forsøkte departementet å unngå skilsmissebevillingen ved å få søknaden frafalt, ved direkte avslag, eller man forhalte saken lengst mulig osv. Men fant man, alt tatt i betraktning, til slutt

å måtte bøye seg for saksøkerens vedholdende ønske, ble bevillingen gitt. Fra 15. april 1942 til 8. mai 1945 er det i alt gitt ca. 70 skilsmissebevillinger i medhold av anordningen, derav ca. 15 etter forutgående separasjonsbevilling. Med hensyn til bidrag til den fraskilte hustru og hjemmевærende barn ble det, i de tilfelle hvor det var mulig, ordnet med lønnstrekk, frivillig eller tvungent, inntil bidrag på vanlig måte ved okkupasjonens opphør kunne fastsettes av de norske domstoler eller av de administrative myndigheter. Hvor trekk ikke kunne etableres, søkte departementet i størst mulig utstrekning å sikre seg at mannen fortsatt betalte bidrag.

På spørsmålet om grunnen til at ektefellen hjemme ikke fikk beskjed om at ekteskapet var oppløst svarte Cappelen:

«Først i de 2-3 siste ukene har justisdepartementet hatt høve til å sende bevillingen til den fraskilte. På grunn av ufullstendige adresser er ikke alle bevillingene nådd frem ennå.»

Han sa videre bl.a.:

«Det er selvsagt stor synd på de hjemmевærende uskyldige hustruene, hvis troskap og utholdenhet er blitt belønnet med en så stor skuffelse, det er vi alle enige med interpellanten i, men det er dog et spørsmål om det ville vært noe bedre for henne, å få tilbake en mann som der ute i den grad hadde tapt sitt hjerte og sin forstand, så at han var villig til uten hennes samtykke å skille seg fra henne.

Dermed antar jeg at jeg har besvart det førte spør-

mål, spørsmål 1 a, fra interpellanten. Det er iallfall gjort i den utstrekning som jeg er i stand til å besvare det. I anledning av spørsmål 1 b skal jeg opplyse at anordningen på vanlig måte er rykket inn i Norsk Lovtidende, 1ste og 2nen avdeling nr. 1 for 1942, utgitt i London sommeren 1942. Så vidt jeg vet, har den ikke vært kunngjort gjennom kringkastingen. Så vidt jeg har forstått, var praksis den at anordninger og lignende bare ble kunngjort på denne måten, altså i kringkastingen, når det forelå særskilte grunner og det ikke knyttet seg noen betenkeligheter til en slik kunngjøring. Jeg kjenner ikke til hvorvidt ytterligere kunngjøring enn den som har funnet sted, har vært overveid i dette tilfelle.

Til spørsmål 2 skal jeg få lov til å svare at her omhandlede provisoriske anordning ikke er opphevet. Den er i sin tid av min forgjenger oversendt Stortinget sammen med de andre provisoriske anordninger som er gitt i London, og etter den beslutning som Stortinget har fattet herom, vil det da tilligge det neste storting å ta standpunkt til spørsmålet om anordningens fortsatte beståen. Den er imidlertid gyldig, den har vært gyldig og de avgjørelser som er truffet på grunnlag av den, er bindende. Men da de forhold som nødvendiggjorde anordningen, og som jeg altså har gjort rede for under besvarelsen av spørsmål 1, er bortfalt i og med krigens opphør, kan man vel gå ut fra at anordningen ikke vil bli forlenget. Den adgang til skilsmissebevilling uten varsel til den annen ektefelle, som anordningen gir, er

ikke blitt benyttet etter landets frigjøring og vil ikke bli benyttet av meg.

Ragnhild Varmbo: Jeg må få lov til å takke statsråden for det svar jeg har fått. Jeg har ikke så meget mer jeg skulle ha sagt, annet enn at jeg kan ikke betrakte de grunner som er oppgitt, som fyllestgjørende. De er ikke rettferdige etter min mening. Det går ut over den uskyldige, man belønner umoralen, belønner dem som heller burde straffes kanskje. Anordningen ble gitt på grunn av et enkelt tilfelle, hvor det kanskje var rimelig at mannen skulle få skilsmisse, men det skal vel ikke gå ut over alle de andre. Når det er sagt at mange av disse kvinner som ble skilt her hjemme, hadde vært sammen med tyskere, så vil jeg, selv om statsråden sa at ikke alle hadde vært det, si at de som det går ut over, kanskje allikevel vil føle det som et stempel. Iallfall burde ikke de der ute fått skilsmisse hvor det ikke helt sikkert var bevist at deres kone hjemme var sammen med tyskere. Det er min oppriktige mening. At det ble kunngjort i «Norsk Lovtidend» borte i London, har for oss her hjemme ingenting å si. Jeg har ennå aldri – jeg har sett meget illegalt – sett en eneste «Norsk Lovtidend» fra London, det er jevngodt med intet.

Hr. Meling inntok presidentplassen.

Moseid, Bondepartiet, var så helt enig i hva interpellanten fremholdt at han kunne underskrive hvert ord. Han føyet til at Regjeringen ikke hadde noen som helst rett til å vedta en slik ordning.

Hambro, Høyre, trodde almenheten var takknem-

lig overfor fru Varmbo fordi hun hadde tatt opp saken. Taleren uttalte sympati med den ånd hvori justisministeren besvarte hennes interpellasjon.

Det lar seg ikke nekte, sa Hambro bl.a. videre, «at denne sak har vakt uhyre stor oppmerksomhet i vårt land. Jeg har liggende her en uttalelse fra biskop Berggrav, som kommer i landets aviser i morgen, hvor han sier det som kjennetegner stillingen, at han og biskopene ikke har kjent til denne anordningen før nå, da den ble brakt frem. Biskop Berggrav sier om den at den betegner «et brudd med alle moralske og kristelige prinsipper for ekteskap. Anordningen må anses som den groveste krenkelse av ekteskapet vi har opplevd i lovs form».

«Når loven tidligere forlangte at det var domstolene og ikke departementet som skulle avgjøre skilsmissspørsmål, var det selvsagt fordi man ville ha sikkerhet for at den annen part også var hørt og hadde hatt anledning til å anføre sitt.» sa Hambro bl.a. i sitt lange innlegg.

«Nygaardsvold bemerket at anordningen var offentliggjort i Lovtidende, slik alle anordninger ble: de ble forsøkt sendt hjem til hjemmefronten etter hvert som de ble tatt.

Anordningens bekjentgjørelse gjennom radio var ikke noen alminnelige ting. Det var Justisdepartementet som sådant som foretok meddelelsene gjennom radio angående anordningene, og jeg kan ikke huske at det ble konferert med meg om når anordningene, eller hvilke anordninger som skulle bekjentgjøres på

denne måten. Men i Lovtidende kom de. Denne anordning er som de andre, hva også den ærede justismister nevnte – blitt oversendt Stortinget. Og Stortinget har besluttet at disse anordninger skal prøves av det første lovlige valgte storting.»

«Jeg ville ansett det rimelig at man ikke hadde reist all denne blåst omkring spørsmålet nå, det var vel heller ikke blitt gjort, hvis vi ikke skulle hatt stortingsvalg den 8. oktober. Kanskje det heller ikke hadde vært gjort hvis ikke Høyre hadde vært så lens på virkelige programsaker til valget,» sluttet Nygaardsvold.

Lavik Kr.F. parti: «Eg óg er ein av dei som kjende meg takksam mot fru Varmbo, fordi ho tok opp denne interpellasjonen. Eg trur at det var grunn til det, og at det var rett at ho gjorde det. Og eg meiner at ho gjorde det på ein slik måte at ho ikkje treng nokon valkritikk av di det vart gjort. Eg meiner at dette er ein så alvorleg ting at det ligg langt utanom det som ein kan kalla for valagitasjon. Eg må i minsto segja at eg har ikkje på nokon måte teki det opp som valagitasjon.

Eg er heilt samd med den vyrde justisministeren i at dette som har hend det er ei stor synd mot den trufaste ektemaken som har seti heime i desse krigsåra og venta på mannen sin. Vi har kjent det litt pinleg her i Stortinget i dag, men kor mykje verre må det ikkje ha vori for ein trufast ektemake når det kom opp at fyrst har ektemaken stelt seg på denne måten, og deretter har riksstyret i London gjevi ei slik rettarbot som det har gjort. Eg er óg samd med justisminsiteren i at det var lita vinning i å få ein slik ektemake attende, men det er

ein annen ting som eg ikkje er samd med riksstyret i London i, og det er å gjeva denne ektemaken som såleis har broti ekteskapet, honnør. Eg reknar det for honnør, når riksstyret gav han skilsmisseyve. Det meiner eg at riksstyret i London ikkje hadde rett til å gjera! Etter den lova som då låg føre, skulle ein mann ha straff, og det er stor skilnad på det å fylgja den gamle lova og gjeva ein mann straff for det brotet han her hadde gjort, og å gå av stad og gjeva han noko som eg meiner er honnør. Justisministeren sa vidare at det som er gjort, er rettsgyldig, og det er såleis bindande. Det kann så vera etter reint juridisk norsk lov, men etter den lova som står høgre enn norsk juridisk lov, Herrens ord, meiner eg det ikkje er bindande. Så vidt eg skynar, vart denne rettarbota gjeven på det grunnlaget at det var ein ektemake her heime i Noreg som hadde vori utrue mot den ektemaken som var ute, og difor var det av ektemaken som var ute, komi fram søknad på søknad um skilsmål. Dersom eg ikkje mistydde den vyrde justismisteren, tenkte riksstyret i London omlag som så: at det kan verta fleire slike hendingar, og at det var ein grunn til at denne forordninga vart gjevi. I så fall er det ein dårleg grunn, helst ein sers dårleg grunn. Det var å koma til møtes dei skuldige på ein måte dei ikkje skulle vera imøtekomne på, i staden for å vera stride mot dei. No er det slik at denne rettarbota ikkje går ut over dei skuldige, men ho går hardast og verst utover dei uskuldige, og det er ein dårleg måte å greie slike saker på.»

Trædal sa bl.a.: «Eg vil berre gjera den merknaden

at det kjem for meg å vera litt for mykje bort i valet når herr Nygaardsvold let seg freiste til å kaste ut den hån at dei som har målbore denne saka, har gjort det som noko av ein valspekulasjon. Det står for meg slik at dermed kom herr Nygaardsvold noko lite på kant med den avtalen i samprogrammet som m.a. går ut på at vi skal føre ein sømmeleg og sakleg valstrid. Det må kunne vera rett å seie at her er det rørt ved, serleg hos kvinnene- noko så djupt og hellig at det etter mitt skjønn ville vera heilt urett å tolke det dit at det er ein låg valspekulasjon som har lege til grunn for at ein har kome fram med den harme som brenn hos mange.»

Også Valen fra Venstre var takknemlig for at saken var reist. Han sa bl.a.: «Når Nygaardsvold nemnde at det var dei mange vanskelege tilhøve eller mange ting som ein såg der burte i London, som gjorde at dette kanskje var turvande, så er til det å merka at det var ikkje det som var opphavet til lova. Ellers er det vanlege synet her heime at det hadde vori meir naturleg at Regjeringa hadde sett til å koma med tiltak som hadde laga vanskar for dei ting som hende, i staden for å letta under dei.»

Fru Hartmann Varmbo slo fast at hun ikke hadde fått noe tilfredsstillende svar. Norge var det eneste land som hadde en slik skilsmisellov. Taleren bemerket at saken på ingen måte var tatt opp som valgagitasjon. Med dette sluttet interpellasjonsdebatten.»

Stortinget opphevet «loven» i møte 4. okt. 1945.